

Historia sądownictwa w Krakowie i Małopolsce w XIX-XXI wieku.

Jednym z ważniejszych momentów w kształtowaniu się sądownictwa na obszarze obecnej Małopolski było wprowadzenie w roku 1855 w Krakowie i Galicji jednolitej sieci sądownictwa powszechnego. Utworzono wówczas Cesarsko-Królewski Sąd Krajowy w Krakowie jako trybunał pierwszej instancji dla Miasta Krakowa i jego okręgu. Sądem pierwszej instancji dla spraw mniejszej wagi (powiatowym) był Sąd Miejsko-Delegowany, obsługiwany przez sędziów i personel CK Sądu Krajowego w Krakowie. Zakres właściwości sądu pierwszej instancji w pozostałej części Galicji sprawowały urzędy powiatowe. Od roku 1868 urzędy powiatowe zostały zastąpione przez CK Sądy Powiatowe. W roku 1898 CK Sąd Miejsko-Delegowany podzielono na dwa oddzielne sądy powiatowe: Cywilny i Karny w Krakowie. Instancję apelacyjną dla urzędów i sądów powiatowych stanowił jednolity CK Sąd Krajowy, z którego w roku 1871 wyodrębniono CK Sąd Krajowy Karny. Trybunałem apelacyjnym dla sądów krajowych i obwodowych był natomiast Cesarsko-Królewski Sąd Krajowy Wyższy w Krakowie (drugi taki sąd na terenie Galicji istniał we Lwowie).

W roku 1914 na terenie byłej Galicji Zachodniej struktura sądownictwa obejmowała obszar o powierzchni 23 159 km², zamieszkały przez 2 690 000 mieszkańców. Podział wyglądał następująco:

CK Sąd Krajowy Wyższy w Krakowie:

Sąd Krajowy w Krakowie:

- Sąd Powiatowy w Bochni,
- Sąd Powiatowy w Brzesku,
- Sąd Powiatowy w Chrzanowie,
- Sąd Powiatowy w Dobczycach,
- Sąd Powiatowy w Jaworznie,
- Sąd Powiatowy w Krzeszowicach,
- Sąd Powiatowy w Liskach,
- Sąd Powiatowy w Niepołomicach,
- Sąd Powiatowy w Podgórzu,
- Sąd Powiatowy w Radłowie,
- Sąd Powiatowy w Skawinie,
- Sąd Powiatowy w Wieliczce,
- Sąd Powiatowy w Wiśniczu,
- Sąd Powiatowy w Wojniczu,
- Sąd Powiatowy w Zakliczynie,

Sąd Obwodowy w Jaśle:

- Sąd Powiatowy w Bieczu,
- Sąd Powiatowy w Brzostku,
- Sąd Powiatowy w Dukli,
- Sąd Powiatowy w Frysztaku,
- Sąd Powiatowy w Gorlicach,
- Sąd Powiatowy w Krośnie,
- Sąd Powiatowy w Żmigrodzie,

Sąd Obwodowy w Nowym Sączu:

- Sąd Powiatowy w Ciężkowicach,
- Sąd Powiatowy w Czarnym Dunajcu,
- Sąd Powiatowy w Grybowie,
- Sąd Powiatowy w Krościenku,

HISTORIA SĄDU OKRĘGOWEGO

- Sąd Powiatowy w Limanowej,
- Sąd Powiatowy w Mszanie Dolnej,
- Sąd Powiatowy w Muszynie,
- Sąd Powiatowy w Nowym Targu,
- Sąd Powiatowy w Starym Sączu,

Sąd Obwodowy w Rzeszowie:

- Sąd Powiatowy w Głogowie,
- Sąd Powiatowy w Kolbuszowej,
- Sąd Powiatowy w Leżajsku,
- Sąd Powiatowy w Łąncucie,
- Sąd Powiatowy w Nisku,
- Sąd Powiatowy w Przeworsku,
- Sąd Powiatowy w Rozwadowie,
- Sąd Powiatowy w Rudniku,
- Sąd Powiatowy w Sokołowie,
- Sąd Powiatowy w Strzyżowie,
- Sąd Powiatowy w Tarnobrzegu,
- Sąd Powiatowy w Tyczynie,
- Sąd Powiatowy w Ulanowie,

Sąd Obwodowy w Tarnowie:

- Sąd Powiatowy w Dąbrowie,
- Sąd Powiatowy w Dębicy,
- Sąd Powiatowy w Mielcu,
- Sąd Powiatowy w Pilźnie,
- Sąd Powiatowy w Radomyślu Wielkim,
- Sąd Powiatowy w Ropczycach,
- Sąd Powiatowy w Tuchowie,
- Sąd Powiatowy w Zabnie,

Sąd Obwodowy w Wadowicach:

- Sąd Powiatowy w Andrychowie,
- Sąd Powiatowy w Białej,
- Sąd Powiatowy w Jordanowie,
- Sąd Powiatowy w Kalwarii,
- Sąd Powiatowy w Kętach,
- Sąd Powiatowy w Makowie,
- Sąd Powiatowy w Milówce,
- Sąd Powiatowy w Myślenicach,
- Sąd Powiatowy w Oświęcimiu,
- Sąd Powiatowy w Suchej,
- Sąd Powiatowy w Zatorze,
- Sąd Powiatowy w Żywcu.

Z dniem 1 stycznia 1919 r. polskie Ministerstwo Sprawiedliwości objęło administrację sądownictwa na obszarze zaboru austriackiego. Strukturę organizacyjną sądownictwa początkowo pozostawiono niezmienioną. Przemianowano jedynie nazewnictwo. Sąd Krajowy Wyższy stał się Sądem Apelacyjnym, a Sądy Krajowe i Obwodowe nazwano jednolicie Sądami Okręgowymi. Terytorium apelacji krakowskiej zostało powiększone o obszary Spiszu i Orawy, wchodzące wcześniej do 1918 r. w skład Węgier. Zostały one przydzielone odpowiednio Sądom Powiatowym w Nowym Targu i Czarnym Dunajcu.

Od 1 stycznia 1929 r. weszło w życie nowe prawo o ustroju sądów powszechnych.

Ostatecznie zunifikowano system sądownictwa na obszarze całej Rzeczypospolitej. Sądami pierwszej

HISTORIA SĄDU OKRĘGOWEGO

instancji zostały Sądy Grodzkie, poważniejszymi sprawami zajmowały się natomiast Sądy Okręgowe, od wyroków których można było odwoływać się do Sądu Apelacyjnego. Na terenie miasta Krakowa działały: Sąd Grodzki w Krakowie (ul. Kanonicza 9), Sąd Okręgowy w Krakowie (ul. Senacka 1) oraz Sąd Apelacyjny w Krakowie (ul. Grodzka 52). W latach 1929-33 działał również Sąd Grodzki w Podgórzu. W roku 1934 do apelacji krakowskiej włączono dodatkowo Sąd Okręgowy w Kielcach.

W okresie okupacji niemieckiej struktura polskiego sądownictwa pozostała niezmieniona, jednakże poddano ją nadzorowi władz okupacyjnych. Poza polskim sądownictwem w latach 1940-45 działały niemieckie sądy powszechne. Sąd Niemiecki w Krakowie (pierwszej instancji) i Wyższy Sąd Niemiecki (drugiej instancji). Ponadto funkcjonował również Sąd Specjalny tzw. Sondergericht, który ze względu na wydawanie wyjątkowo drakońskich wyroków, pozostał szczególnie w pamięci Polaków.

Po II wojnie światowej nowe władze, obok sądownictwa powszechnego, utworzyły kilka sądów szczególnych i organów quasi-sądowych, co spowodowane było, wg ówczesnych władz komunistycznych, niedostateczną dojrzałością sądownictwa powszechnego w nowych realiach politycznych. W Krakowie funkcjonowały: Specjalny Sąd Karny (1945-46), Wojskowy Sąd Rejonowy (1946-55) oraz delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczymi (1945-54), które służyły przede wszystkim do prześladowania ludzi uznanych za wrogów nowego ustroju. Drobne spory cywilne i karne przekazane zostały sądom obywatelskim. W roku 1949 na obszarze apelacji krakowskiej takie sądy funkcjonowały w Czernichowie, Jaworznie, Szczakowej, Słomnikach, Trzebini, Wawrzeńczycach, Uściu Solnym, Zabierzowie i Grybowie. Poza jurysdykcją sądów powszechnych pozostawały również sprawy gospodarcze, gdzie rozstrzygał Państwowy Arbitraż Gospodarczy (1949-89) oraz drobne wykroczenia, o których decydowały kolegia karno-administracyjne, a później kolegia ds. wykroczeń (1952-90). Struktura sądownictwa powszechnego w apelacji krakowskiej została początkowo oparta na stanie z dnia 1 września 1939 r. Jednakże już w roku 1945 do apelacji katowickiej zostały włączone Sądy Grodzkie w Białej i Kętach, a Sąd Grodzki w Skale został przekazany z Sądu Okręgowego w Sosnowcu do Sądu Okręgowego w Krakowie. Podobnie było z przyłączonymi do apelacji krakowskiej Sądami Grodzkimi w Kazimierzy Wielkiej, Miechowie, Proszowicach i Słomnikach, które podlegały poprzednio Sądowi Okręgowemu w Kielcach. Pozostała jego część stała się właściwością apelacji lubelskiej. Od 1 stycznia 1946 r. apelacja krakowska została powiększona o obszar zlikwidowanej apelacji rzeszowskiej. Funkcjonowała ona w latach 1945-46 na terenach przynależnych w okresie międzywojennym do apelacji lwowskiej. Ziemie te pozostały w granicach Polski po wojennej zawierusze. Pierwszym przejawem powstania nowej struktury organizacyjnej w sądownictwie powojennym była komasacja i znoszenie sądów grodzkich. W roku 1948 zniknęły sądy grodzkie w: Andrychowie, Bieczu, Cieszanowie, Dobczycach, Głogowie, Liskach, Nowym Wiśniczu, Radymnie, Starym Sączu, Tyczynie Wojniczu i Zatorze. W połowie 1949 r. ponownie reaktywowano Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, którego obszar wyłączono z jurysdykcji apelacji krakowskiej.

1 stycznia 1951 roku zreorganizowano sądownictwo, dostosowując je do nowego podziału administracyjnego państwa. Sąd Apelacyjny został przekształcony w Sąd Wojewódzki. Zlikwidowano sądy okręgowe oraz wszelkie istniejące wydziały zamiejscowe tych sądów. Na obszarze byłej apelacji krakowskiej zniesiono wówczas aż 21 sądów grodzkich. Po reorganizacji nowy okręg sądowy składał się z 21 sądów powiatowych, w tym 2 wydziałów zamiejscowych podlegających Sądowi Wojewódzkiemu w Krakowie tj.:

1. Sąd Powiatowy dla Miasta Krakowa,
2. Sąd Powiatowy dla powiatu krakowskiego,
3. Sąd Powiatowy dla Dzielnicy Nowa Huta,
4. Sąd Powiatowy w Bochni,
5. Sąd Powiatowy w Brzesku,
6. Sąd Powiatowy w Chrzanowie,
7. Sąd Powiatowy w Dąbrowie Tarnowskiej,
8. Sąd Powiatowy w Gorlicach,
9. Sąd Powiatowy w Limanowej,

HISTORIA SĄDU OKRĘGOWEGO

10. Sąd Powiatowy w Myślenicach,
11. Sąd Powiatowy w Nowym Sączu,
12. Sąd Powiatowy w Nowym Sączu z siedzibą w Muszynie,
13. Sąd Powiatowy w Nowym Targu,
14. Sąd Powiatowy w Nowym Targu z siedzibą w Zakopanem,
15. Sąd Powiatowy w Olkuszu,
16. Sąd Powiatowy w Oświęcimiu,
17. Sąd Powiatowy w Proszowicach,
18. Sąd Powiatowy w Suchej Beskidzkiej,
19. Sąd Powiatowy w Tarnowie,
20. Sąd Powiatowy w Wadowicach,
21. Sąd Powiatowy w Żywcu.

W roku 1971 w Krakowie otwarto nowy budynek sądowy przy ul. Przy Rondzie 7, zaprojektowany przez Cz. Nowowiejskiego i T. Krupińskiego o łącznej powierzchni użytkowej ponad 22 000 m². Ceramiczną dekorację wydzielonych pól ścian elewacji zaprojektowała i wykonała Ewa Żygulska. Zgromadzono wówczas w jednym miejscu wszystkie dotychczas rozproszone wydziały Sądu Powiatowego dla Miasta Krakowa oraz Dzielnic Nowa Huta, które połączono w jeden sąd oraz Sądu Wojewódzkiego w Krakowie. W roku 1975 właściwość Sądu Wojewódzkiego w Krakowie ograniczona została do województwa miejskiego krakowskiego, a miejsce dotychczasowych Sądów Powiatowych dla Miasta Krakowa i Proszowic zajął jeden ogromny Sąd Rejonowy, rozpatrujący sprawy sądowe z ówczesnego województwa miejskiego krakowskiego z wyłączeniem jego południowej części.

Jednakże już 1 lutego 1977 roku Sąd Rejonowy w Krakowie został podzielony na cztery oddzielne sądy rejonowe dla poszczególnych dzielnic administracyjnych Krakowa. W każdym sądzie rejonowym funkcjonowały wydziały: I -cywilny, II-karny i III-rodzinny.

Od połowy lat 80-tych XX wieku spory z coraz większej ilości dziedzin życia obywateli były regulowane wyłącznie w sądach powszechnych. W roku 1985 zlikwidowano Okręgowy Sąd Ubezpieczeń Społecznych i Pracy (1974-85), którego kompetencje przejęły Wydziały VI, VII i VIII Sądu Wojewódzkiego oraz początkowo w każdym sądzie rejonowym wydział IV Pracy, które zastąpiono od 1989 r. jednym Wydziałem IV Pracy przy Sądzie Rejonowym dla Krakowa-Nowej Huty. W roku 1989 do Sądu Wojewódzkiego (Wydział IX) i Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieścia (Wydziały IV i V) przekazano sprawy gospodarcze. Od 1991 roku, po likwidacji Państwowych Biur Notarialnych, prowadzenie ksiąg wieczystych z obszaru miasta Krakowa zostało powierzone Wydziałowi IV Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego dla Krakowa-Podgórze. Pozostałe sądy rejonowe w Krakowie miały mniejsze wydziały ksiąg wieczystych w Czernichowie, Krzeszowicach, Miechowie, Proszowicach, Skale i Słomnikach. Od roku 1990 kolegia ds. wykroczeń działały przy sądach rejonowych, by ostatecznie w roku 2001 zostać zastąpione przez wydziały grodzkie, które istniały do 17 października 2009 r. Obecnie sprawy z zakresu kodeksu wykroczeń i drobne sprawy cywilne są rozpatrywane przez wydziały karne i cywilne sądów rejonowych.

W roku 1990 ponownie zostały powołane Sądy Apelacyjne. W skład Apelacji Krakowskiej wchodzi obecnie Sądy Okręgowe w: Krakowie, Kielcach, Nowym Sączu i Tarnowie.

Kolejna reorganizacja sądownictwa nastąpiła w roku 1999. Powstały wówczas sądy okręgowe zastępując dotychczasowe sądy wojewódzkie. Właściwość Sądu Okręgowego w Krakowie została rozszerzona o Małopolskę Zachodnią tj.: Sąd Rejonowy w Chrzanowie, Miechowie, Olkuszu, Oświęcimiu, Suchej Beskidzkiej i Wadowicach. Od 2003 roku z części obszaru właściwości Sądu Rejonowego dla Krakowa-Podgórze powstał Sąd Rejonowy w Wieliczce, funkcjonujący w latach 1998-2003 w postaci wydziałów zamiejscowych.

W roku 2001 oddano do użytku nową część budynków sądowych (pawilon K) projektowany przez W. Obtulowicza o powierzchni ponad 11 000 m².

HISTORIA SĄDU OKRĘGOWEGO

Od 1 stycznia 2013 r. Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości Sądy Rejonowe w Miechowie i Suchej Beskidzkiej stały się wydziałami zamiejscowymi Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieścia i Sądu Rejonowego w Wadowicach.

Opracowania i źródła:

Archiwa instytucji wymiaru sprawiedliwości w służbie państwa i obywateli. Materiały III Krajowego Sympozjum Archiwalnego, Łódź 4-5 września 2001 r., red. J. Baranowski, U. Zarzecka-Sutter, Łódź 2001.

Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2003.

Bieniarzówna A., Małecki J.M. *Kraków w latach 1796-1918*, Kraków 1914.

Dalecki M. *Z dziejów ustroju i kancelarii sądów w środkowej Galicji w latach 1855-1918*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 9, 1995, s. 97-117.

Jakubowski G. *Sądownictwo powszechne w Polsce latach 1944-1950*, Warszawa 2002.

Konkretal-Status des gerichtlichen und staatsanwaltschaftlichen Personals des Krakauer. Wykaz stanu służby personelu okręgu Sądu Wyższego w Krakowie, Kraków 1914.

Sądownictwo w Krakowie, [w:] *Encyklopedia Krakowa*, red. R. Burek, Kraków 2000.

Siedziby Sądów Apelacji Krakowskiej, [w:] *Krakowskie Zeszyty Sądowe*, Kraków 2008-2012.

Szczaniecki M. *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 2003.

Szyposz J. *Dzieje kancelarii urzędów i instytucji na terenie Galicji od 1772 do 1918 roku*, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, t. 1, 1995, s.36-45.

Verordnung der Minister des Innem, der Justiz und der Finanzen vom 24. April 1854 betreffend die politische und gerichtliche Organisierung der Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau und der Herzogthümer Auschwitz und Zator (RGB 1854, Nr 111, s. 400).

Verordnung des Justizministeriums vom 29 Juni 1855 womit der Zeitpunkt des Beginnes der Wirksamkeit der neu organisierten Oberlandesgerichte in Lemberg und Krakau, sammt den, bei denselben bestellten Ober-Staatsanwaltschaften, dann der, in dem Sprengel dieser Oberlandesgerichte einzuführenden Gerichtshöfe erster Instanz des Bezirksgerichtes in Brody und der betreffenden Staatsanwaltschaftsbehörden, sowie der, mit der neuen Gerichtsorganisierung in Verbindung stehenden Gesetze bestimmt wird (RGB, poz. 117).

Autor: Robert Błaszkiwicz

HISTORIA SĄDU OKRĘGOWEGO

HISTORIA SĄDU OKRĘGOWEGO

Podmiot publikujący	Sąd Okręgowy w Krakowie	
Autor	Sąd Okręgowy w Krakowie	2008-12-12
Publikujący	Arkadiusz Malinowski	2008-12-12 12:22
Modyfikacja	Admin Administrator	2017-02-22 12:09